

تهیه و گرد آورنده: حسینعلی قدرنی

رشوه خواری و پیامدهای آن

می شود. رشوه خواری و فساد اداری به عنوان یک پدیده نا هنجار، انحطاط در جهات مختلف یک جامعه را سرعت می بخشد. لذا در کلیه نظام های جهانی، شدیداً مورد نکوهش قرار گرفته است. آمار و ارقامی که از داد و ستدهای پولی (رشوه) تحت عناوین مختلف ارایه می شود، حقیقتاً سر سام آور و نگران کننده است، بر اساس تحقیق سازمان بانک جهانی، همه ساله بیش از یک تریلیون دلار رشوه در کشورهای غنی و در حال توسعه پرداخت می شود. عواقب وخیم این پدیده شوم، جامعه جهانی را مجبور به عکس العمل کرده و در نتیجه تصویب کنوانسیون پیمان منع رشوه و فساد اداری را سبب شده است.

زشتی رشوه در آموزه های دینی

مکتب انسان ساز اسلام به عنوان یک جریان

رشوه خواری یک پدیده نا هنجار و آسیبی جدی در روابط اجتماعی انسانهاست که باعث اختلاط و آمیختگی حق و باطل و حلال و حرام می گردد.

مفهوم رشوه

رشوه، چیزی است که به حاکم و یا غیر حاکم می دهند تا به نفع رشوه دهنده حکم کند و یا آنچه که رشوه دهنده می خواهد عمل کند. البته دادن و گرفتن رشوه در موارد مختلف، به اشکال گوناگونی صورت می گیرد. گاه جهت تسریع امری و انجام کاری خارج از نوبت، زمانی به خاطر انجام کاری که قانوناً بر عهده او نیست، ولی به لحاظ نفوذ اجتماعی، توان انجام آن را دارد و در برخی موارد هم جهت ابطال حق و اجبا باطلی پولهای هنگفتی، تحت عناوین: حق الزحمه، پول چای، هدیه و شیرینی رد و بدل و دست به دست

زنده و پویا اخذ رشوه را به مثابه یک عمل زشت، نفرت انگیز و گناه بزرگ و نابخشودنی، معرفی کرده و انسانها را از رشوه گرفتن و واسطه گری بین دهنده و گیرنده به شدت نهی کرده است.

پیامبر اکرم (ص) می فرمایند: «لننت خدا بر رشوه دهنده و رشوه گیرنده و واسطه بین آن دو باد!» در روایت دیگری از آن حضرت نقل شده است: «از رشوه پرهیزید! چرا که رشوه، کفر محض است و رشوه خوارف بوی بهشت را استشمام نخواهد کرد!»

از امام صادق (ع) نیز نقل شده است: «رشوه خواری از در مقام قضاوت و داوری به منزله کفر به خداوند است.»

رشوه در قالب هدیه

از آنجای که رشوه خواری یک عمل زشت، نامشروع و غیر قانونی بوده و در عرف عامه مردم نیز به عنوان یک امر نامطلوب و غیر اخلاقی شناخته شده است، بیشتر تحت عناوین دیگری مثل: شیرینی، حق الزحمه، پول چای و هدیه از

آن یاد می شود و رشوه گیرنده با تغییر نام و عنوان، زشتی و قباحیت عمل خویش را - به زعم خود- می پوشاند، در حالی که تغییر نام و عنوان، در ماهیت نام مشروع رشوه، تاثیری ندارد و زشتی آن را دگرگون نخواهد کرد. رسول گرامی اسلام (ص) مردی را برای جمع آوری مالیات، ماموریت داد. آن شخص بعد از مدتی، خدمت پیامبر (ص) رسید و اموالی را که به عنوان مالیات جمع آوری کرده بود، به پیامبر (ص) تقدیم کرد و مقداری را به عنوان اینکه به شخص خودش هدیه شده بود، پیش خود نگه داشت. پیامبر اکرم (ص) خیلی ناراحت شد و بالای منبر رفت و فرمود: «چه می شود کار گزار ما را که او را برای انجام کاری مامور می کنیم، می گوید: این برای شما و این هم به من هدیه شده است! چنین شخصی اگر در خانه اش و یا در خانه خدا می نشست، آیا کسی به او هدیه می داد؟ قسم به خدای که جانم در دست اوست! کسی چیزی از آن را نمی گیرد، مگر آنکه روز قیامت آن را به گردش

حامل می کند» از جمله کسانی که رشوه ای را در قالب هدیه می خواست تقدیم کند، «اشعث بن قیس» بود. او برای پیروزی و غلبه بر طرف دعوای خود در محکمه عدل علی (ع) شبانه ظرفی پر از حلوی لذیذ به در خانه علی (ع) آورد و نام آن را هدیه گذاشت. اما علی (ع) این ماجرا را چنین بازگو می کند:

«... شب هنگام، کسی به دیدن یار ما آمد و ظرفی سرپوشیده پر از حلوا داشت. معجونی در آن ظرف بود. چنان از آن متنفر شدم که گویا آن را آب دهان مارسمی یا قی کرده آن، مخلوط کرده اند. به او گفتم: هدیه است یا زکات و صدقه؟ که این دو، بر ما اهل بیت پیامبر (ص) حرام است. گفت: نه زکات است و نه صدقه، بلکه هدیه است. گفتم: زنان بچه کرده، به تو بگیرند. آیا از راه دین و وارد شدی که مرا بفریبی ...! به خدا سوگند! اگر هفت اقلیم را با آنچه در زیر آسمانهاست، به من دهند تا خدا را نافرمانی کنم که پوست جو را از مورچه ای ناروا بگیرم، چنین نخواهم کرد...»

علل رشوه خواری

برخی از عوامل و انگیز های رشوه خواری از قرار زیر است:

۱- حرص دنیا و دوری از معنویت، اخلاق، ایمان و معنویت، اساس ارزشها و فضایل انسانی به حساب می آیند و باعث فداکاری، عفت و پاکدامنی انسان می شوند و سبب چشم پوشی و بی اعتنائی به برخی لذایذ مادی، به خصوص اعمال نامشروع و خلاف قانون می گردند. در طرف مقابل، فقدان ایمان، دوری از معنویت و بی توجهی به توحید و معاد، اساس هر جرم و جنایت از جمله ضایع نمودن حقوق دیگران را تشکیل می دهند. چنان که قرآن کریم می فرماید: «برای آنها که به سرای آخرت ایمان ندارند، صفات زشت و برای خداوند صفات علای است و او قدرتمند و حکیم است» و رشوه خواری یکی از مصادیق برجسته صفات زشت و ناپسند می باشد.

۲- عدم تعادل دخل و خرج از جمله عواملی که در

ناهنجاری ها و آسیب های اجتماعی، نقش به سزایی دارد، فقر و تنگدستی است. در آموزه های دینی نیز از فقر به عنوان مرگ بزرگی که دنیا و آخرت انسان را نابود می کند، یاد شده است. لذا کارشناسان علوم اجتماعی، عدم تعادل دخل و خرج کارگران، کارمندان و مدیران را به عنوان عامل موثر در شیوع رشوه خواری، معرفی می کنند.

۳- ضعف در اجرای قانون

قدرت و صحت عمل قوه قضاییه در هر جامعه ای، مهمترین عاملی است که می تواند سلامت و بقای جامعه را تضمین کند. برخی از عوامل قانون گریزی و نظم ستیزی به نارسایی هایی بر می گردد که در دستگاه قضایی و توابع آن وجود دارد. ضعف نظام در اعمال جدی و قاطعانه قانون و باز بودن منفذ های فرار از آن، باعث جری شدن خلافکاران و تشویق آنان به ادامه و گسترش خلافکاری می شود. زیان و آسیبی که از این طریق بر شهروندان پایبند به قانون وارد می آید و بهای سنگینی که بابت قانون گرایی خویش می پردازند، موجبات جذب ناخواسته آنان به صف قانون شکنان و تسری فرهنگ قانون گریزی و نظام ستیزی در بخشهای دیگر جامعه را فراهم می آورد.

آثار و پیامدهای رشوه خواری

فساد و بی بند و باری اداری، در قالب رشوه خواری، از جمله آسیب های اجتماعی و اداری است که در توسعه کشورها، آثار و پیامدهای منفی فراوانی را بر جای می نهد و هزینه های هنگفتی را در حوزه های سیاست، اقتصاد و فرهنگ، بر جای می گذارد که اجمالاً به چند نمونه آن اشاره می شود:

۱- ابطال حق و احیای باطل

اولین ثمره شوم پدیده رشوه خواری، تضییع حقوق افراد ضعیف، بیچاره و مظلوم است. آنان که پول و پارتی دارند، با استفاده و بهره برداری از آن، دعاوی حقوقی و جزایی را به نفع خویش به نتیجه می رسانند و رای دادگاه ها را به سود طرف خاص تغییر می دهند و نیز کسانی که پایبند به قانون و حقوق دیگران هستند، در این میدان بده

و بستان، حقوقشان پایمال می شود و زیانهای جبران ناپذیری را باید متحمل شوند.

۲- گسترش فعالیتهای غیر قانونی

وضع و اجرای قوانین اجتماعی، برای آرامش و امنیت جامعه و جلوگیری از اعمال خلاف که زیانهای فراوانی را به دنبال دارد، در نظر گرفته شده است. در این میان افراد سودجو، فرصت طلب، خلاف کار و قانون ستیز، همیشه دنبال روزه ها و راه هایی هستند تا بتوانند با اعمال خلاف قانون، منافع شومشان را به دست آورند. امروزه پرداخت رشوه در بیشتر کشورها، امن ترین مسیر برای حرکت های غیر قانونی به حساب می آید و لذا قاچاق کالاها، غیر قانونی، حمل مواد مخدر، فعالیتهای ضد زیست محیطی مانند: از بین بردن جنگلها و قطع درختان، کم کاری و خلاف کاری در پروژه های عمرانی مثل: سد سازی، مقاوم سازی ساختمان ها در برابر حوادث طبیعی، ساختن جاده ها و کارخانه ها ... برآیند

پدیده شوم رشوه خواری و فساد اداری می باشد.

۳- ایجاد شرایط نامطلوب اقتصادی اگر از رشوه خواری و فساد اداری جلوگیری نشود، در اندک زمانی تسری پیدا کرده و فراگیر خواهد شد. در نتیجه، از سرمایه گذاری های بلند مدت داخلی و خارجی، جلوگیری می شود، استعدادهای در مسیر نادرست هدایت می گردد، ارجحیت ها و رویکردهای فناوری به بیراهه می روند، افراد به جای ایجاد مراکز آموزشی و درمانی و ... در روستاها به سمت پروژه های پرسود کشانده می شوند، بادرگیر شدن شرکتهای در فعالیت های غیر قانونی، در آمد دولت کاهش پیدا می کند و دولت نیز با افزایش مالیات، فشار بر اقشار آسیب پذیری جامعه را بیشتر خواهد کرد.

۴- نارضایتی مردم و زیر سوال رفتن حکومت و قانون

شیوع رشوه و فساد اداری، محبوبیت و مشروعیت

حکومت و قانون را از بین می برد. هر گاه جامعه و مردم، متوجه شوند که با پرداخت رشوه، حقوق شهروندی پایمال شده و خلافتکاری ها و قانون شکنی ها در حوزه های مختلف جریان پیدا کرده است، اعتماد و اطمینانشان را نسبت به قوانین و متولیان قانون از دست خواهند داد.

راه حل چیست؟

برای رفع معضل فساد اداری و پدیده رشوه خواری، توجه به امور ذیل، مشکل گشا خواهد بود:

۱- تقویت بنیه های اخلاقی و اعتقادی

بخش اعظمی از مشکلات، ناهنجاری ها و آسیب های اجتماعی، زاییده و معلول تربیت غلط و آموزش ناسالم است. هرگاه انسان از نظر اخلاقی و اعتقادی، تربیت سالم داشته و به این مرحله از باورمندی نایل شده باشد که اعمال کوچک و بزرگ و خوب و بد او، در دادگاه عدل الهی دقیقاً محاسبه می شود و کیفر و پاداش متناسب با آن، بلکه شدیدتر و قوی تر را به دنبال خواهد داشت، دست و پای خود را جمع خواهد کرد و هر قدر این باور و اعتقاد نسبت به احکام الهی و اسلامی و اخلاق انسانی بیشتر شود، ضریب اعتماد و اطمینان و درستکاری در بین آحاد جامعه، سیر صعودی پیدا خواهد کرد.

۲- کاهش فاصله طبقاتی

بخشی از مشکلات و نارسایی های اجتماعی، مثل شیوع رشوه خواری، معلول فاصله های طبقاتی است که در رده های مختلف اجتماع به چشم می خورد. هر گاه افراد جامعه متوجه شوند که عده ای با استفاده از پارتی بازی و رشوه دهی، مناصب دولتی را تصاحب کرده و در عرصه های اقتصادی و به دست آوردن ثروتهای بادآورده،

یک شبه راه صد ساله را طی کرده و به زندگیشان سر و سامان بخشیده اند، آنان به طمع می افتند و به سمت و سوی خلافتکاری و قانون ستیزی کشیده می شوند. ولی در صورتی که «عدالت اجتماعی» در جامعه پیاده شود، قطعاً خیلی از مشکلات نارسایی ها، حل و فصل خواهد شد.

۳- ایجاد مراکز هدایت و ارشاد ارباب رجوع

بسیاری از افراد جامعه، هنگام مراجعه به ادارات دولتی، برای رفع مشکلات و دعاوی حقوقی و غیر حقوقی شان، آشنایی کافی از قوانین و حقوق شهروندی خویش ندارند. لذا در اولین برخورد با موانع صوری، دست و پای خود را گم می کنند و دنبال افراد حرفه ای و دلال می روند و با پرداخت رشوه، تلاش می کنند هر چه سریع تر مشکل را حل و فصل نمایند. ایجاد یک نهاد در هر سازمان برای کمک فکری و ارشاد قانونی افرادی که به حقوقشان آشنایی ندارند، یکی دیگر از راه های پیشگیری از بروز معضل رشوه خواری به حساب می آید.

۴- نظارت و برخورد قاطع با متخلفین

نظارت دقیق و حساب شده بر ادارات، مدیران، کارمندان، زیر مجموعه ها و برخورد قاطع با افراد مختلف و قانون ستیز، آخرین وسیله و ابزار، برای جلوگیری از فساد اداری به حساب می آید. از این رو، مدیریت کلان جامعه باید با کنترل و نظارت، افراد سودجو و مختلف را شناسایی و از بدنه نظام اخراج کنند. هنگامی که حضرت علی(ع) خیر می رسد که «ابن هرمه» - که از جانب «رفاعه بن شداد» مامور نظارت بر بازار اهواز

بود - خیانت کرده و از بازاریان، رشوه و باج گرفته است، آن حضرت به «رفاعه» نامه می نویسد و به او دستور می دهد: «ابن هرمه را از کار برکنار کن و به اطلاع مردم برسان و او را زندانی کن و اعلام نما: هر کسی شکایتی دارد، بیاید. و ضمناً بر کناری او را به تمام کارگزارانت اعلام کن! سعی نما در برابر کاری که از تو خواسته ام، دچار غفلت و سستی نشوی که دچار هلاک میشودی و به بدترین شکل تو را عزل می کنم... در هر جمعه او را از زندان بیرون بیاور! اولاً سی و پنج تازیانه به او بزن، ثانیاً اعلام کن هر کسی نسبت به او شکایتی دارد، با شاهد بیاید و بعد از اثبات حق شاکلی، از اموال «ابن هرمه» حق او را بده و مجدداً با خواری و ذلت او را به زندان ببر و پای او را در غل و زنجیر کن و فقط هنگام نماز او را آزاد بگذار!» اگر سیره عملی حضرت علی(ع) و ائمه(ع) در زندگی فردی و اجتماعی ما مراعات شود و یا با چند مورد از متخلفین، آن گوه که امام علی(ع) می فرمایند، برخورد قاطع و جدی صورت گیرد، قطعاً افراد سودجو و متخلف، متوجه می شوند که سر تسلیم در برابر قانون فرود خواهند آورد. به امید آن روز!

منابع:

۱- قرآن کریم

۲- نهج البلاغه

۳- مستدرک الوسائل

۴- بحار الانوار

پی نوشت ها:

۱- بحار الانوار ج ۱۰۴ ص ۲۷۴

۲- همان

۳- همان

۱- نهج البلاغه خطبه ۲۲۴

۱- مستدرک الوسائل ج ۱۷ ص ۴۳۰